

Belə ki, dağ-qara torpaqlarda suda həll olan kalium 0-20 və 80-100 sm-lik torpaq qatında 46,2 -10,3 mq/kq, mübaridiləvi kalium isə 341, 0 -145,8 mq/kq, açıq-şabalıdı torpaqlarda uyğun olaraq 354,4-8,5 və 232,0-104,2 mq/kq-dır. Beləliklə, Gəncə-Qazax bölgəsində kartof bitkisi altında apardığımız aqrokimyəvi

təhlillər göstərir ki, respublikamızda qəbul edilmiş qradasiyaya görə (8) təcrübə sahəsinin torpaqları qida maddələri ilə zəif təmin olunmuşlar. Kartofun becərilməsi üçün bu torpaqlar çox da məhsuldar deyildir. Kartof bitkisindən daimi, yüksək keyfiyyətli məhsul almaq üçün üzvi və mineral gübrələrin verilməsi vacibdir.

ƏDƏBİYYAT

1. Ağayev N.A., İsmayılova S.N., Ağayev A.N. Azərbaycanın aqrokimyəvi xüsusiyyətləri // Azərbaycan Aqrar elmi, 1999, 3-4, s.20-23
2. Aslanov H.Ə., Qasımova F.N. Kartof məhsulunun artırılması yolları // AMEA Gəncə Regionlar Elmi Mərkəz, Xəbərlər məcmuəsi. Gəncə, 2006, №21, s. 54-56
3. Aslanov H.Ə. Azərbaycanın Qərbi bölgəsində dağ-qara torpaqların aqrokimyəvi səciyyəsi / AKTA-nın Aqraromluq fakültəsinin elmi əsərlər toplusu. Bakı, 2000 s. 121
4. Azərbaycanın statistik göstəriciləri. Bakı: Səda, 2005, 896 s.
5. Vəliyeva A. M. Goranboy rayonu şəraitində payızlıq arpa altı açıq-şabalıdı torpaqların aqrokimyəvi səciyyəsi / AKTA-nın Aqraromluq fakültəsinin elmi əsərlər toplusu. Bakı, 2002 s., 128-129
6. Ахундов Ф.Г. Агрохимия концентрированных и сложных удобрений. Баку: Элм, 1989, 189 с.
7. Багирова Б.Д. Баланс питательных веществ и оптимизация уровня агрохимических показателей плодородия почв под культур картофеля в северной части Малого Кавказа: Автореф. Дисс.... Канд. Сельхоз. Наук. Баку 1999, 19 с.
8. Гюльахмедов А.Н., Ахундов Ф.Г. Ибрагимов С.З. Градация по содержанию подвижных форм элементов питания растений в почве для дифференцированного внесения минеральных удобрений под с.-х. культуры. Баку, 1980, 13 с.
9. Соколов А.В. Технический прогресс в земледелии СССР и вопросы агрохимии // Агрохимия, 1970, №4, с., 6-10

GƏNCƏ-QAZAX BÖLGƏSİNİN KARTOF ƏKİNLƏRİNDƏ FİTOFTORA (*Phytophthora infestans* D.By), MAKROSPORIOZ (*Makrosporium solani* Ell.et.) VƏ QARA AYAQ (*Pektobacterium phytophthorum* (App) wuldu) XƏSTƏLİKLƏRİNİN YAYILMASININ VƏ İNKİŞAF İNTENSİVLİYİNİN ÖYRƏNİLMƏSİ

F.F.AĞAYEV, aspirant
AzETBMİ

Gəncə-Qazax bölgəsinin kartof əkinlərində kartofun başlıca xəstəliklərindən fitoftora, makrosporioz və qara ayaq xəstəliklərinin yayılmasını və inkişaf intensivliyini öyrənmək üçün tədqiqat işləri bölgənin-Aran suvarılan şəraitində Xanlar rayonunun Bağmanlar kəndinin fermer təsərrüfatlarında və Samux rayonunun Ziyadlı kəndinin fermer təsərrüfatlarında; dağətəyi-dəmyə şəraitdə-Şəmkir rayonunun Çənlibel kəndinin fermer təsərrüfatlarında və Tovuz rayonunun Əlibəyli kəndinin fermer təsərrüfatlarında; hündür-dağlıq şəraitdə-Daşkəsən rayonunun Xoşbulaq kəndinin fermer təsərrüfatlarında və Gədəbəy rayonunun Zəhmət kəndinin fermer təsərrüfatlarında aparılmışdır.

Gəncə-Qazax bölgəsinin, Aran-suvarılan şəraitində aparılmış tədqiqatlar və hesabatlar nəticəsində aydın olmuşdur ki, Xanlar rayonunda fitoftora xəstəliyi kartof əkinlərində 23-25 may 2004-2005-ci il tarixlərində, Samux rayonunda 25-27 mayda; dağətəyi-dəmyə şəraitində- Şəmkir rayonunda-18-20 iyun 2004-2005-ci il tarixində və Tovuz rayonunda 20-22 iyunda; hündür-dağlıq şəraitində-Daşkəsən rayonunda 12-14 iyun və Gədəbəy rayonunda 14-16 iyun 2004-2005-ci il tarixlərdə xəstəlik başlanmışdır. Aparılmış tədqiqatlar zamanı, kartof kollarında fitoftora, makrosporioz və qara ayaq xəstəliklərinin meydana çıxması və sonrakı inkişafı öyrənilmişdir. Tədqiqatlar və hesabatlar hər üç şəraitdə bölgənin Aran-suvarılan, dağətəyi-dəmyə və hündür-

dağlıq şəraitində becərilən-Ağ çiçək və Telman (Kondo) sortları üzərində aparılmışdır. Gəncə-Qazax bölgəsinin-Şəmkir, Tovuz, Daşkəsən və Gədəbəy rayonlarının ərazisində cari ildə iyun ayının- 18,20 və 27; iyul ayının- 5 və 25; avqust ayının 3-5 və 24-29 tarixlərində vaxtaşırı yağmurların yağması və havanın istiliyinin yüksək olması (27-28C) xəstəliklərin sürətli inkişafına və yayılmasına səbəb olmuşdur. Aparılan tədqiqatların və hesabatların nəticələri cədvəldə verilmişdir.

Cədvəldə qeyd edildiyi kimi, fitoftora xəstəliyi mövsüm ərzində sürətli və intensiv inkişaf etmişdir. Belə ki, Aran-suvarılan şəraitdə may ayının axırlarında xəstəliyin yayılması və intensivliyi Xanlar rayonunda müvafiq olaraq 30,0 və 15,5%; Samux rayonunda 32,5-16,0% fitoftora xəstəliyi olmuşdur. İyun ayında göstərilən xəstəliklər hər üç kartof əkinlərində qeydə alınmışdır. Aran-suvarılan şəraitdə fitoftora ilə yayılma və intensivlik ardıcıl olaraq- Xanlar rayonunda 80,0-60,5%, Samux rayonunda 73,9-56,4%; dağətəyi-dəmyə şəraitində-Şəmkir rayonunda- 30,5-18,0%; Tovuz rayonunda-48,5-20,5% və hündür-dağlıq şəraitində-Daşkəsən rayonunda-25,0-11,0% və Gədəbəy rayonunda 27,0-13,5% fitoftora xəstəliyi ilə sirayətlənmə olmuşdur.

Həmin vaxt makrosporioz xəstəliyinin Aran-suvarılan şəraitdə yayılması 33,8-34,0% intensivliyi isə 15,3-17,8%; qara ayaq xəstəliyi isə ardıcıl olaraq 20,3-18,3% və 8,7-10,3% olmuşdur.

Gəncə-Qazax bölgəsinin kartof əkinlərində, kartofun başlıca xəstəliklərinin (fitoftora, makrosporioz və qara ayaq) yayılması və inkişaf intensivliyi

Təsərrüfatların yerləşdiyi ərazi	Rayonlar	Xəstəliklərin inkişaf dinamikası, aylar üzrə %-lə																	
		may						iyun						iyul					
		Fito-flora		Mak-rospo-rioz		Qara ayaq		Fito-flora		Mak-rospo-rioz		Qara ayaq		Fito-flora		Mak-rospo-rioz		Qara ayaq	
		yayılması	intensivliyi	yayılması	intensivliyi	yayılması	intensivliyi	yayılması	intensivliyi	yayılması	intensivliyi	yayılması	intensivliyi	yayılması	intensivliyi	yayılması	intensivliyi	yayılması	intensivliyi
Aran-suvarılan	Xanlar	30,0	15,5	-	-	-	-	80,0	60,5	33,8	15,3	20,3	8,7	-	-	-	-	-	-
	Samux	32,5	16,0	-	-	-	-	73,9	56,4	34,0	17,8	18,3	10,3	-	-	-	-	-	-
Dağətəyi-dəmyə	Şəmkir	-	-	-	-	-	-	30,5	18,0	-	-	-	-	78,0	54,5	30,6	16,6	16,9	9,3
	Tovuz	-	-	-	-	-	-	48,5	20,5	-	-	-	-	85,5	60,0	25,2	15,1	12,7	7,5
Hündür dağlıq	Daşkəsən	-	-	-	-	-	-	25,0	11,0	-	-	-	-	66,5	35,5	31,7	16,2	18,5	9,5
														82,5	60,5	40,3	20,5	24,2	14,5
																		85,8	31,1
																		29,6	17,0
																		-	-
																		-	-

İyul ayında havanın istiləşməsi ilə əlaqədar olaraq, həmin ayın axırlarında kartof bitkisinin xəstəliklərlə sirayətlənməsi və intensivliyi- dağətəyi-dəmyə şəraitdə Şəmkir rayonunda fitoftora ilə 78,0-54,5%; makrosporioz ilə 30,6-16,6% və qara ayaq ilə 16,9-9,3%; Tovuz rayonunda ardıcıl olaraq 85,5-60,0%; 25,2-15,1%; və 12,7-7,5% olmuşdur. Həmin göstəricilər hündür dağlıq şəraitdə-Daşkəsən rayonunda-66,5-35,5%, 31,7-16,2% və 18,5-9,5% və Gədəbəy rayonunda 62,5-30,9%; 28,5-15,5%; və 20,1-9,1% olmuşdur.

Xəstəliklər avqust ayında ən yüksək nöqtəyə çatmışdır. Bu dövrdə kartof kollarının fitoftora və makro-

sporioz xəstəlikləri ilə sirayətlənməsi və inkişaf intensivliyi dağətəyi-dəmyə şəraitdə- Şəmkir rayonunda müvafiq olaraq 86,0-33,0% və 35,9-17,5%; Tovuz rayonunda 87,3-34,1% və 34,5-17,1%; hündür-dağlıq şəraitdə-Daşkəsən rayonunda 85,8-31,1% və 29,6-17,0%; Gədəbəy rayonunda 88,1-34,1% və 30,3-16,0% olmuşdur.

Beləliklə aparılmış tədqiqatlardan belə bir nəticəyə gəlmək olar ki, Gəncə-Qazax bölgəsi şəraitində kartof əkinlərində fitoftora, makrosporioz və qara ayaq xəstəliklərinə qarşı bitkidə xəstəliklərin ilk nişanələri müşahidə edildiyi dövrdə kimyəvi mübarizə aparmaq lazımdır.

SİSTEM TRANSFORMASIYALARI ŞƏRAİTİNDƏ ƏRZAQ BAZARININ TƏNZİMLƏNMƏSİNİN İQTİSADI MEXANİZMİNİN TƏKMİLLƏŞDİRİLMƏSİNİN BƏZİ MƏSƏLƏLƏRİ

F.H.SALAHOV, aspirant
Azərbaycan ETKTİ və Tİ

İqtisadiyyada baş verən transformasiya yönümlü dəyişikliklər ilk növbədə liberallaşdırma, xaricdən məhsul gətirilməsi ilə bağlı məhdudiyyətlərin aradan qaldırılması ilə şərtlənmişdir. Təbii ki, bu prosesin özünəməxsus müsbət və mənfi cəhətləri də mövcuddur. İlk növbədə qeyd etmək lazımdır ki, liberallaşdırma milli iqtisadiyyatda daxili məhdudiyyətlərin aradan qaldırılması ilə səciyyələnmiş, tələb və təklif azad rəqabət əsasında bazar özünü-tənzimləmə mexanizmi formalaşdırılmasına əlverişli şərait yaratmışdır. Transformasiya yönümlü dəyişikliklər fonunda həyata keçirilən liberallaşma prosesləri iqtisadiyyatın az gəlirli, daxili və xarici rəqabətin təsirlərinə çevik reaksiya göstərmək iqtidarında olmayan sahələrinin və bazarlarının fəaliyyətində

destruktiv tendensiyaalar doğurur. Bu tendensiya ilk növbədə aqrarərzaq kompleksində və ərzaq bazarında özünü daha qabarıq şəkildə göstərir. Bu isə ölkənin milli ərzaq təhlükəsizliyinə mənfi təsir göstərir. Bu baxımdan ölkənin ərzaq müstəqilliyini qorumaq məqsədi ilə xüsusi sistem transformasiyaları şəraitində ərzaq bazarının tənzimlənməsi, onun çevik iqtisadi mexanizminin formalaşdırılması qaçılmaz səciyyə daşıyır. Qeyd etmək lazımdır ki, ərzaq bazarının formalaşdırılması və onun səmərəli fəaliyyət göstərməsi, ölkə əhalisinin kənd təsərrüfatı və ərzaq məhsullarına olan tələbatının müntəzəm və keyfiyyətli şəkildə ödənilməsi bu sektorun iqtisadi mexanizminin yeni istehsal münasibətlərinin tələbləri-